

Alevi Müziği

İlknur Demirbağ

Müzik yerel olarak ortaya çıktığı toprakların çoğu özeliğinin insanda yansımalarını görebileceğimiz, duygu ve düşüncelerin ifade edilebildiği bir kavramdır. Bu bağlamda farklı toprakların, coğrafyaların oluşturduğu farklı kültürlerde farklı müzik yapıları, icraları oluşmuştur. Türk halk müziğinde bunun çok güzel ve çok çeşitli örnekleri görülmektedir. Örneğin; mugamlar, bozlaklar, deme-çevirmeler, Alevi müzik kültürünün içinde özel bir yeri olan semahlar sadece analitik olarak incelemenin dışında bakıldığında farklı gırtlak yapılarının olduğu icra örnekleri ve konularına bakıldığında kullanılan temaların çeşitliliğiyle geniş bir yelpaze oluşturmaktadırlar. Verilen örnekler temsil ettikleri kültürler anlamında oldukça önemli örneklerdir.

“Anadolu Aleviliği, İslam dininin bir yorum tarzıdır. Belirleyici öge, Müslümanlıktır. Hakk-Muhammed–Ali’yi her şeyin başı kabul eden Alevi yorum, İslam dini içinde yer almaktadır. İnanç olarak Alevilik doğaldır ki, aynı zamanda kültürdür (Her inanç sosyolojik açıdan kültür görünümündedir). Anadolu Aleviliği İslam dininin Anadolu yorumu olarak, ehl-i beyttir, 12 İmamcıdır. Bu, onu İran Şiasıyla aynı teolojik konum içerisine koyar. Bu nedenledir ki, Caferi’dir. İmam Cafer Sadık’ın buyruklarına uyar. Ancak, İran Şiasından farklı olarak Anadolu Aleviliği, tasavvufi yanı ağır basan, manevi özelliği öne çıkan bir Tanrı – Doğa iç içeliğinden yanadır” (Öktem 2005).

Aleviler Türkiye’nin her yerinde mevcuttur ve değişik adlarla karşımıza çıkabilirler. Örneğin, Tahtacılar (kaz dağı bölgesinden başlayarak tüm Balıkesir, Kütahya, Bandırma, Erdek, Manisa, İzmir, Muğla, Aydın illeri ile tüm orta ve batı Toroslar’dan sürüp Maraş’ın bir kesiminde yaşarlar), Çepniler (Balıkesir Aydın arasında, bir kesimi Amasya, Tokat bölgesinde Çetmi adıyla, seyrek bir kesimi de Karadeniz-Trabzon, Rize bölgesinde yaşarlar), Abdallar (Denizli, Dinar, Sivas, Amasya, Kırşehir, Mecitözü, Havza ve Konya v.b. yerlerde yaşarlar) en çok bilinen Alevi topluluklarıdır

Bildirinin konusu olan Alevi müziği denildiğinde ise ilk akla gelen semahlardır. Ancak Alevi müziği sadece semahlardan ibaret değildir. Genel olarak bu müziği dini ve dindışı olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Din dışı olanlar mengiler ve bir kısım deyişler, dini olanlar ise: duvazımaclar, bir kısım deyişler ve semahlardır. Alevi müziği içinde özellikle semahlar müzikle beraber dansı, yapıldığı ortamlar itibarı ile töreni de içine alan bir bütündür. Bu bağlamda sosyal boyutuyla ele alındığında da pek çok töre, işleyiş ve anlayışı temsil etmektedir. “Semah adının ne zamandan beri kullanıldığı bilinmemekle birlikte, ünlü tasavvuf düşünürü Hacı Bektaş Veli dönemine, hatta daha eski dönemlere dek uzanmaktadır. Orta Asya Şaman ve diğer Uzak Doğu inanç kalıntılarını taşır” (Birdoğan 1990: 250).

Semahlar Cem törenlerinde dönülür. Cem, sözlük anlamıyla toplanmak, bir arada bulunmak, tümleşmek demektir. “Cem Anadolu Aleviliğinin en önemli kurumlarından. Alevi-Bektaşî kültür ve yaşam biçiminin temel öğelerindedir ve aynı zamanda Alevilik inancının temel ibadet biçimidir. Cem ayini ayrıca bir halk mahkemesi özelliğini de taşır. Küskünlerin barıştırıldığı, müsahepliğin (ıkrar) oluşturulduğu, kusurların dara kaldırıldığı, edep erkan, yordamın öğretildiği, iyi güzel ve doğrunun öğütlenerek sosyal bir düzenin oluşturulduğu yerlerdir” (Kocadağ 1991: 25). Cemler eskiden genellikle kış aylarında, köylerde büyüğe bir evde, varsa cem evinde yapılırdı. “Cem süresince herkes halka halinde yüz yüze bakacak şekilde oturur. Cem evinde bir araya gelen kadınlı erkekli topluluğa Dede önderlik eder. Dedeler Alevilikte özel bir makamı tutan kişilerdir. Cem ayinlerinin açılışı, kapanışı ve yürütülmesi sürecinde dedenin yaptığı dualara ‘gülbank’ denir. Cem boyunca bağlama eşliğinde ‘zakir’ adı verilen ozan tarafından Hz. Muhammed, Ali, Ehlibeyt, 12 imamlar ve Kerbela üzerine deyişler, mersiyeler ve dualar okunur. Bu okunan eserler genellikle, Şah Hatayî’nin, Pir Sultan Abdal’ın, Yunus Emre ve diğer Alevi- Bektaşî ozanlarıdır” (Veysel 1993: 30–32). “Cem yapılırken, müzik ön plandadır. 12 hizmet adı verilen ve 12 imamlara saygıyı da kapsayan uygulamalar sırasında şiir, müzik, dinsel oyunlar bir bütünlük içerisinde yer alır. Cem başlayınca Cem’in ilk bölümünün ilk sırasını duvaz-ı imamlar (Düvazdeh İmam, Farsça, 12 İmam anlamına gelir. İçinde, 12 İmam’ın adının geçtiği müzik türü *düvazımam* veya *düvaz* diye adlandırılmıştır) alır. Bunlar aynı usul, ayak ve tonda söylenir. Başladıkları metronom hızıyla biterler. Cemin ikinci bölümünde söylenen miraçlama da, belli bir usul, tonalite ve metronomla başlar. Miraçlamanın (Bu müzik; Miraç olayını anlatan şiirle iç içedir. Peygamber’in miraca gidişi, yolda önüne arslanın çıkması, yüzüğünü arslana vererek geçmesi, geri dönüp Kırklar Meclisi’ne varması söylencesi anlatılır) en büyük özelliği zakir tarafından ayakta çalınıp söylenmesidir. Bu anda herkes ayakta saf bağlar. Bir diğer özelliği de içinde veya sonunda pervaz dönülmesidir. Yani Miraçlamada – mümin müslüm üryan büryan olup buyurdular semaya- sözleri okununca, bir kişi yerinden ayrılır, üç pervaz döner ve yerine geçer. Cemin üçüncü bölümünde mersiye veya ilahi söylenir. Bu da *düvaz-ı imamlarla* aynı özelliktedir. Bunlardan sonra da semah dönülür” (Yıldız 1992: 28).

Semahları müzikal anlamda ele aldığımızda genel olarak şunları söyleyebiliriz. Semahlar bağlama eşliğinde çalınan Türkçe sözlü deyişlerdir. Semahlar her bölümde farklı tonalite, farklı usul ve farklı metronom değeri alırlar ki bu da semahların en önemli özelliklerindedir.

Semahların en büyük özelliklerinden birisi de, bölümlü olmalarıdır. Ancak bu konuda farklı fikirler vardır. Bazı kaynaklar tek bölümlü semahların olduğunu söylemektedir. Örneğin, *Hatırına düşmez sormaz balımdan* tek bölümlü semah olarak örnek gösterilir. Ancak bazı kaynaklar da tek bölümlü semah olmadığını, en az iki bölümlü olduklarını belirtmektedir. “Bu iki bölüm farklı tonalitede olabileceği gibi, aynı tona-

litelerde hatta aynı ezgi motifleri ile de çalınabilir. Birinci bölüm ağırlama, ikinci bölüm ise yeldirme. İkinci bölüm yürütme, pervaz gibi adlar da alabilmektedir. Fethiye semahı *Bir kız ile bir gelin* iki bölümlü bir semahdır. Üç bölümlü semahlarda birinci bölüm ağırlama, ikinci bölüm iki ayak veya yürütme, üçüncü bölüm yeldirme (yürütme, pervaz)dir. Ege semahı olan *Hakikat bir gizli sırdır* üç bölümlü bir semahdır. Dört bölümlü semahlarda ise, ağırlama, ikileme, yürütme ve yeldirme bölümleri ile semah tamamlanır. Erzincan Kırklar Semahı *Gütme turnam gütme* dört bölümlü bir semahdır” (Pekşen1993:3). Semahlardaki bu bölüm isimleri bazı yörelerde değişkenlik göstermektedir: Ağırlama, yürütme, pervaz ya da ağırlama, yürütme, çoş gibi.

Semahlar oyun olarak da bu bölümlerden oluşur ve aynı isimleri alırlar. Müzikle uyumlu bir şekilde ağır bir giderle başlar, bölümler değiştiğinde hızlanır ve tekrar yapılarak son bulur. Semahlar genel olarak kadın erkek beraber oynanır. Ancak bazı bölgelerde sadece kadın ya da erkeklerin oynadığı semahların olduğu da söylenmektedir. Semahların çoğunlukla daire formunda oynanmasının yanı sıra, karşı karşıya yer değiştirilerek oynanan formları da vardır. Semahlar el tutuşularak oynanmazlar. Semah oynanırken asla dedenin önünden geçerken kişi arkasını dönmez. Mutlaka yüzünü dönerek dedenin önünden geçip tekrar istediği yönü alır. Orası kutsal sayılır. Hz. Ali'nin katı olduğuna inanılır. Semahlarda el hareketleri Hak'tan (yukarıdan) aldığımızı halka (aşağıdaki insanlara) vermek anlamını ifade eder. Tüm görgü töreni boyunca olduğu gibi Semahlar süresince de gürültü yapılmaz. Semahlar gerek müzikal, gerek dans, gerekse uygulanan kuralları anlamında ana çatı olarak çok benzer olmakla beraber bölgeden bölgeye çok ufak farklılıklar da gösterebilir.

Bibliyografya

Birdoğan, Nejat. 1990. *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları

Öktem, Niyazi. “Anadolu’da Alevi Düşüncesinin Oluşumu ve Gelişimi”

<<http://www.turkforum.net/170100-anadolu-alevi-dusuncesinin-olusumu-gelisi.html>>

Pekşen, Gani. 1998. “Arguvan Semahları”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul

Tüfekçi, Gamze. 1990. “Dokuz Zamanlı Oyun Havaları'nın Yurdumuzdaki Farklılıkları”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul

Veysel, Aymaz. 1993. “Alevi ve Bektaşilerde Dini Törenler”. Lisans Bitirme Ödevi. İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bölümü. İstanbul

Yıldız, Süleyman. 1992. “Tunceli Cemleri’nde Semahların İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul